

*До спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.725.156 Львівського державного
університету внутрішніх справ*

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук, доцента Рогальської Вікторії Вікторівни
на дисертацію Тітової Наталії Віталіївни

«Подія кримінального правопорушення у кримінальному провадженні»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Оцінка актуальності теми дослідження. Особливість теми дисертаційного дослідження Тітової Н. В. полягає в тому, що вона знаходиться на перетині одразу кількох наукових дискурсів: теорії доказів, методики розслідування, криміналістики та законодавчої техніки. Такий міждисциплінарний характер є передумовою вирішення складних прикладних проблем, які не піддаються вирішенню в межах жодного з цих дискурсів окремо.

Практична затребуваність дослідження підтверджується аналізом реальних проблем, з якими стикаються органи досудового розслідування. Перш за все, це проблема порогу для внесення відомостей до ЄРДР: слідчі систематично стикаються з питанням, чи є наявні первісні відомості достатніми для того, щоб «ознаки події» вже були встановлені. Відповідь на це питання потребує чіткого нормативного визначення мінімального обсягу відомостей про подію, яке нині відсутнє у КПК. По-друге, практика демонструє виражену невідповідність між якістю фіксації обставин події на стадії досудового розслідування та стандартами, яких вимагає суд: недостатня деталізація часу, місця та способу вчинення нерідко є підставою для скасування вироку. За результатами анкетування, здійсненого здобувачкою (152 практичних

працівника), неналежна первісна фіксація обставин події є однією з найпоширеніших причин труднощів при доказуванні.

Особливу практичну гостроту становить проблема цифрових доказів. Заданими Кіберполіції України, кількість зареєстрованих кіберзлочинів зростає щорічно у середньому на 40–50 %. При розслідуванні таких злочинів традиційні поняття «місця» та «часу» події потребують переосмислення: місцем у широкому сенсі є IP-адреса або сервер, а часом – тимчасова мітка у системних логах. Чинний КПК не має спеціальних норм щодо таких «технологічних» елементів події. Відсутність нормативного регулювання призводить до розширеного тлумачення існуючих норм та суперечливої практики. Системне вирішення цієї прогалини, запропоноване здобувачкою у формі проекту ст. 99-1 КПК «Електронні (цифрові) докази», є нагальною потребою.

Актуальність дослідження підтверджується також у контексті дотримання Україною зобов'язань у сфері прав людини. ЄСПЛ неодноразово констатував порушення Україною ст. 6 ЄКПЛ через недотримання стандарту доказування «поза розумним сумнівом», порушення принципу рівності сторін при дослідженні доказів щодо події або через систематичне ухиляння від перевірки показань з джерела, яке неможливо перехресно допитати. Удосконалення теорії і практики встановлення події кримінального правопорушення є складовою виконання рішень ЄСПЛ у справах проти України та загального курсу на приведення кримінального судочинства до стандартів Конвенції. Тема дисертації відповідає спеціальності 081 «Право» та пов'язана з науковими напрямами кафедри кримінального процесу та криміналістики Національної академії внутрішніх справ.

Оцінка наукового рівня дисертації та наукових публікацій здобувача.

Дисертаційне дослідження виконано на належному науковому рівні. Воно є структурно завершеним, логічно послідовним і методологічно обґрунтованим. Структура роботи – три розділи з підрозділами, висновки, список із 338 джерел та додатки – відповідає встановленим вимогам.

Теоретична основа дослідження є широкою та репрезентативною. Здобувачка залучила праці провідних вітчизняних учених: Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, В. Т. Нора, С. М. Стахівського, М. М. Михеєнка, В. О. Попелюшка, К. В. Коломієць, В. В. Вапнярчука, В. Г. Гончаренка, І. В. Гловюк, М. А. Погорецького, а також зарубіжні джерела (К. Роксін, В. Гіберт, польська і французька процесуальна доктрина). Список джерел охоплює монографії, наукові статті, нормативно-правові акти, рішення судів та матеріали конференцій.

Перший розділ (чотири підрозділи) демонструє ґрунтовне знання теоретичних засад предмета дослідження. Здобувачка послідовно досліджує: генезис наукових поглядів (підрозділ 1.1); поняття, сутність і структуру події (підрозділ 1.2); співвідношення події зі суміжними категоріями (підрозділ 1.3); класифікацію подій (підрозділ 1.4). Кожен підрозділ відрізняється аналітичністю підходу, а не простою компілятивністю. Другий розділ (три підрозділи) є найбільш криміналістично орієнтованою частиною роботи: концепція стадійності (2.1), систематизація криміналістичних методів (2.2), аналіз слідчих (розшукових) дій (2.3). Третій розділ (чотири підрозділи) є найбільш практично спрямованим: стандарти доказування і «динамічний предмет» (3.1), роль судової експертизи (3.2), цифрові докази (3.3), законодавчі пропозиції (3.4).

Особливо слід відзначити якість емпіричної бази. Анкетування 152 слідчих, прокурорів та суддів є методологічно коректним і репрезентативним для дослідження такого масштабу. Результати анкетування не просто цитуються у вступі, а послідовно залучаються як аргумент по всьому тексту дисертації. Зокрема, дані про 77,0 % практиків, що вказують на проблемність висновків судових експертиз, та 90,8 % тих, хто підтримує законодавче закріплення поняття «подія кримінального правопорушення», формують емпіричне підґрунтя для конкретних теоретичних і законодавчих пропозицій.

Апробацію результатів забезпечують 4 статті у фахових виданнях, включених до переліку МОН, та 4 тези конференцій. Статті відповідають темі

дисертації і відображають ключові положення наукової новизни. Загальний обсяг публікацій є достатнім і відповідає вимогам нормативних документів.

Оцінка новизни представлених результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукової обґрунтованості та відповідності темі дисертації. Наукова новизна дисертаційного дослідження є реальною та верифікованою. Здобувачка не обмежується компілятивним узагальненням існуючих поглядів, а пропонує оригінальні концепції, які не мають аналогів у вітчизняній доктрині.

Серед першочергових наукових здобутків виділяємо два, що є найбільш значущими для практики кримінального провадження. Перший – концепція стадійності встановлення події – дозволяє чітко визначити мінімальний обсяг відомостей про подію, необхідний для законного здійснення кожного процесуального рішення: внесення до ЄРДР, повідомлення про підозру, передачі справи до суду, постановлення вироку. Практичне значення концепції полягає в тому, що вона дає слідчим та прокурорам зрозумілий алгоритм самооцінки достатності встановлення події. Другий – система процесуальних гарантій встановлення події (гарантії всебічності, достовірності, законності та фіксації) – дає судам та стороні захисту інструмент перевірки якості встановлення події при дослідженні матеріалів досудового розслідування.

Важливим науковим здобутком є також систематизація видів судових експертиз за категоріями кримінальних правопорушень (підрозділ 3.2): судово-медичні, трасологічні, балістичні, вибухотехнічні, автотехнічні, економічні та комп'ютерно-технічні. Критерії обов'язкового призначення кожного виду залежно від обставин події є безпосередньо застосовними у практиці і заповнюють прогалину, яку не вирішили ні КПК, ні жодний відомчий нормативний акт.

Авторська дефініція події як «процесуально детермінованої сукупності об'єктивних фактичних обставин» є самостійним теоретичним внеском. Цінність визначення полягає не лише у формулюванні, а у розкритті «процесуальної детермінованості» як ключової ознаки: вона відображає принципове методологічне рішення – подія є не просто «тим, що трапилось», а тим, що

встановлено процесуальними засобами і у процесуальній формі. Це рішення тягне практичний висновок: один і той самий факт дійсності залежно від повноти процесуального встановлення може мати різний процесуальний статус – ознаки події ще не встановлено, подія встановлена «поза розумним сумнівом» тощо.

Наукова обґрунтованість усіх результатів є достатньою. Кожна авторська позиція підкріплена: теоретичними аргументами з посиланням на відповідних учених; аналізом чинного законодавства та судової практики; емпіричними даними анкетування; посиланням на практику ЄСПЛ. Всі заявлені результати наукової новизни відповідають темі дисертації і є взаємно узгодженими.

Оцінка рівня виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Поставлене у вступі наукове завдання виконане повністю. Мета дослідження – отримати нові результати щодо розуміння змісту і сутності події кримінального правопорушення, узагальнити слідчу практику і сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо засобів доказування – досягнута. Дев'ять конкретних завдань відображені у підрозділах і підсумовані у загальних висновках (14 пунктів).

Методологія є адекватною меті і завданням дослідження. Діалектичний метод забезпечив розгляд події як динамічної категорії; системно-структурний – аналіз її внутрішньої структури та зовнішніх зв'язків з предметом доказування; порівняльно-правовий – зіставлення з зарубіжним досвідом; анкетування і статистичний метод – емпіричну верифікацію теоретичних тез. Особливо позитивно слід відзначити методологічну прозорість: у вступі кожен метод прив'язаний до конкретного підрозділу, що дозволяє перевірити відповідність між задекларованим і реально застосованим.

Здобувачка демонструє впевнене оволодіння методологією наукової діяльності: самостійно формулює гіпотези, критично аналізує наявну доктрину, верифікує теоретичні положення емпіричними даними, веде полеміку, формулює власні позиції з їх обґрунтуванням. Про наукову зрілість свідчить і

розділ висновків, де результати сформульовані системно і структуровано, а кожен пункт корелює з відповідним завданням.

Оцінка наукового та практичного значення результатів дослідження.

Наукове значення дисертації є суттєвим. Запропоновані концепції (стадійності, системної достовірності, динамічного предмета доказування) збагачують теорію доказів. Авторська дефініція, структурна модель та класифікація подій становлять самостійний теоретичний вклад у науку кримінального процесуального права. Робота може стати основою для подальших досліджень у суміжних галузях: криміналістичній методиці, оперативно-розшуковій діяльності, кримінальному процесуальному праві в аспекті цифровізації.

Практичне значення є значним і конкретним. П'ять законодавчих пропозицій у вигляді готових проектних формулювань є безпосередньо придатними для використання у законотворчому процесі. Методичні рекомендації (Додаток В) можуть бути впроваджені у практику органів досудового розслідування без додаткових розробок. Навчально-методичний потенціал підтверджується актом впровадження в освітній процес. Тема має очевидне значення і для підготовки навчально-методичних матеріалів із дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика».

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. В ході ознайомлення з текстом дисертації фактів порушення академічної доброчесності або некоректних текстових запозичень виявлено не було. Усі посилання на джерела оформлено відповідно до вимог наукового цитування.

Дискусійні положення та зауваження. Поряд із загальною позитивною оцінкою вважаємо за необхідне висловити такі зауваження.

1. *Щодо розмежування «події кримінального правопорушення» і «юридичного факту».* У підрозділі 1.3 здобувачка аналізує співвідношення події кримінального правопорушення з категорією «юридичний факт». Однак наслідок цього аналізу – чітке визначення місця події відносно юридичного факту – у тексті залишається недостатньо проясненим. Зокрема, незрозуміло: чи

є «подія» різновидом юридичного факту (а саме – протиправним дієм чи подією у цивілістичному розумінні), чи є самостійною процесуальною категорією з іншим онтологічним статусом, що не може бути зведена до жодного різновиду юридичних фактів загальної теорії права. Практичне значення цього питання є суттєвим: якщо «подія» є різновидом юридичного факту, то деякі загальнотеоретичні конструкції (зокрема, доктрина Зінченка про двоступеневу перевірку юридичного факту) могли б бути адаптовані для потреб кримінального процесу.

2. *Щодо допустимості спеціальних криміналістичних методів.* Підрозділ 2.2 систематизує криміналістичні методи встановлення обставин події, включаючи одорологічний та акустичний методи розпізнавання голосу. Однак ці методи є предметом тривалої дискусії щодо їх процесуальної допустимості, оскільки їх наукова обґрунтованість і відтворюваність результатів викликають заперечення частини науковців. Верховний Суд України в ряді постанов (зокрема, у справах про встановлення ідентичності особи за ознаками голосу) відмовляв у визнанні таких висновків допустимими доказами. Відповідно, без аналізу процесуального статусу зазначених методів перелік у підрозділі 2.2 є неповним: до нього включено методи як беззаперечно допустимі, так і ті, допустимість яких є дискусійною.

3. *Щодо системності аналізу практики ЄСПЛ.* Посилання на рішення ЄСПЛ зустрічаються по всьому тексту дисертації, однак вони носять ілюстративний, а не системний характер. Відсутній узагальнений огляд рішень ЄСПЛ проти України, у яких порушення ст. 6 ЄКПЛ були безпосередньо пов'язані з неналежним встановленням обставин події кримінального правопорушення: наприклад, справи щодо ненастання відповідальності через нероз'яснення меж події, присудження на основі обставин, що не були предметом змагальної перевірки, або порушення права на допит свідка щодо обставин події. Системний огляд таких справ суттєво збагатив би аргументацію законодавчих пропозицій.

Висловлені зауваження носять рекомендаційний або дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.
Дисертаційна робота Наталії Віталіївни ТІТОВОЇ є завершеним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові, науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне і практичне значення для розвитку науки кримінального процесуального права та вдосконалення правозастосовної практики. За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, теоретичною та практичною значущістю результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація «Подія кримінального правопорушення у кримінальному провадженні» відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40, та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. Відповідно автор дисертації, Наталія Віталіївна ТІТОВА, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Професор кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Вікторія РОГАЛЬСЬКА